

Nagy Árpád Miklós (1955) klasszika archaeológus, a budapesti Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének munkatársa. Fő kutatási területe az antik mágia és ikonográfia.

Legutóbbi írása az *Ókorban*:
Laudatio funebris. *Az évszak műtárgya* 2003. tél – 2014. tél (2015/1).

Sókratés Pannoniában

Szilágyi János György emlékezete

(1918. július 16. – 2016. január 7.)

Nagy Árpád Miklós

U gar dokein aristos, all' einai thelei.
(Aischylos: *Heten Thébai ellen* 592)

Egy nekrológ, szavakból faragott halotti portré, megörökíteni hivatott az elhunyt legfontosabb vonásait. Az a dolga, hogy képet adjon az eltávozotról – persze csupán egyet a lehetségesek közül.¹ Főleg olyanoknak készül, most és majd ezután élőknek, akik nem ismerhették személyesen. Szilágyi János György emlékének felidézéséhez, ha paradigmaticus példát keresünk, ami segít megeleveníteni az alakját, Sókratés kínálkozik par excellence párhuzamul.

Itt van mindjárt az életük színterére vonatkozó hasonlóság. Mindkettejük pályája egyetlen helyszínhez kapcsolódott igazán. Sókratés, bár tudunk utazásairól, Athénban volt otthon, főleg az Agorán. Szilágyi bejárta ugyan a világot, de helyét a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében találta meg. 1947-ben kezdett el itt dolgozni, a Múzeum történetének utolsó fizetés nélküli gyakornokaként, egy kicsi és egy nagy íróasztalnál – ez utóbbi akkoriban a műtárgyraktár szerepét is betöltötte. 2012-ig maradt ennél a két asztalnál, hatvanöt éven át.² Azután kórházba került, így át kellett helyeznie munkaszobáját. A jelekben olvasóknak feltűnhetett: első munkahelye a Múzeum 28-as irodája volt, az utolsó a Mazsihisz Szeretetkórházának 28-as kórterme. Mert bármilyen hihetetlen, ez utóbbit is munkahellyé változtatta át, bár összezsugorodott kutatási lehetőségekkel, de a rá jellemző napi rendszerességgel: délelőtt tudomány, délután szépirodalom, este beszélgetések, amelyekhez jó előre időpontot kellett kérni egy „Szilágyi-titkárságként” működő barátjától. Itt dolgozott 2015. december végéig. Nem kegyelet sugallta mondat ez. Utolsó kutatásairól 2015 novemberében hallhattam előadást a közönség: Szentesi Edit, Szilágyi gyűjteménytörténeti munkásságának egyik folytatója olvasta fel a lediktált, lényegében nyomdakész szöveget.³

Sókratéséhez hasonlóan a Szilágyi-életrajz fő koordinátáit is meglepően kevés adat jelöli ki. 1918. július 16-án született Budapesten, művelt, polgári családban – a szülők barátai közé tartozott a Karinthy- és a Kosztolányi-házaspár. Tanulmányait a Lónyay utcai Református Gimnáziumban végezte, amely akkoriban a magyar okortudomány nevelő iskolája volt. (Például itt tanított Máthé Elek, ide járt Alföldi András, Szabó Árpád, Borzsák István, Hermann József, Ritoók Zsigmond.⁴) Életének egyik szilárd pontja már gyerekkorában kialakult: a baráti kör – kapcsolatok, amelyek végig elkísérték. A 20. századi magyar kultúra olyan nagyjai tartoztak ide – említetteken túl és csak a már eltávozottak közül –, mint a költő Devecseri Gábor és Somlyó György, az író Karinthy Ferenc és Örkény István, a matematikus Rényi Alfréd, a zeneszerző Anhalt István, az újságíró Vajna János, a történész Lackó Miklós és Litván György. Szilágyi érdeklődése korán fordult az irodalom és a latin nyelv felé. Ebben döntő szerepe volt testvérének, a tragikusan rövid életű, már diákként a *Nyugatban* publikáló Szilágyi Endrének (1916–1935), aki egyik első inspirálója is volt. Ő hívta fel öccse figyelmét Kerényi Károly legendás pénteki előadásaira⁵ is. Szilágyi a pesti egyetem latin–magyar szakára iratkozott be, és hamar bekerült Kerényi tanítványi körébe, a Stemmába – itt is elegendő néhány név: Angelo Brelich, Dobrovits Aladár, Honti János, Szerb Antal, Trencsényi-Waldapfel Imre. 1941-ben doktorált⁶ Huszti Józsefnél, akit emberként sokra becsült. Ezek a hevenyészett, egy eltűnő humanista műveltség nagy alakjait felvonultató névsorok töredékességük ellenére is mutatják azt a szellemi közeget, amelyben Szilágyi otthon érezte magát. Súlyos tévedés volna azonban azt hinni, hogy Szilágyi baráti köreiből a siker

Szilágyi János György

lett volna a mérce – egyáltalán, hogy bármiféle külső mérce lett volna. A rendszeres (pénteki, szombati, vasárnapi) találkozók révén ritualizált formákban élő baráti társaságok fő összetartó ereje az őszinte emberi kapcsolat volt. Sokan megírták, miképpen határozta meg az ifjúkori baráti kör atmoszféráját az őszinteség, amely egyszerre volt sziklakemény, metszően ironikus, derűsen önironikus,⁷ és így a legsötétebb helyzettel való nyugodt szembenézésre is képessé tevő. Ez a fajta őszinteség – sókratési alaptulajdonság – a legfontosabb vonása a most rajzolt Szilágyi-portrénak.

Ilyen volt tehát a közeg, amelyből Szilágyi indult. Az ebből merített erő segítette, hogy túlélje a munkaszolgálatot (1942–1944), a keleti frontot (1944), majd a Dnyeszter-vidéki hadifogságot (1944–1947).

Hazatérése után, állástalan filológusként, időközben pozícióba került barátaival segítségével jutott a Szépművészeti Múzeumba, hogy az antik műtárgyak *custosa* legyen. „Te csak ülj ide az asztalhoz, olvasgasd az auktoraidat, és ha csörög a telefon, vedd fel!” – így örizte meg az emlékezet az első, Dobrovitstól szóban átvett munkaköri leírását. Szilágyi tehát egy számára ismeretlen vidéken vetődött partra: ládába elcsomagolt, zömmel meghatározatlan műtárgyak mellé, amelyek pusztá bejelentéséhez is egy ismeretlen mesterség, a klasszika archaeológia magas szintű tudása kellett; mindehhez, szakkönyvtár híján, elégtelen kutatási lehetőségek társultak. Adódott volna a megoldás: elbújni a feladat megoldhatatlansága mögé. Szilágyi azonban, immár harmincon túl, belekezdett a klasszika archaeológia tanulásába. A reménytelennek látszó

helyzetet előnyére fordította. Nem volt hol, miből és kitől tanulnia – maga teremtette hát meg a saját egyetemét. Legjobb tanítói – az addigra már a magyarországi tudományból régóta kiátkozott⁸ Kerényi Károly mellett – maguk a műtárgyak voltak. Ezek gondos és gondolkodó tanulmányozása vezette őt lépésről lépésre. A pusztá leírással, a leltári kartonok elkészítésével kezdte. Aztán maguk a darabok mutatták meg, melyik milyen problémákat vet fel, milyen kérdések megválaszolásához segíthet hozzá – olyanokhoz, amelyeknek már az antik kultúrákon túl is lehet érvényes mondanivalójuk. A lét peremén töltött öt év alatt föledzett fegyelmességét pedig kivételes erejű kutatói módszerre formálta. Akkor intenzitással dolgozott – ahogy Sókratés is képes volt napkelteől napkelteig egy helyben állva gondolkodni egy problémán⁹ –, hogy a legelszántabbak sem igen merték munka közben megzavarni. Rendszert alkotott, hogy más rendszere ne tudja leigázni.

Így épült fel az életmű.¹⁰ Nem itt a helye részletes elemzésének, gazdagságából csak néhány vonást emelek ki, amelyek más-más aspektusból mutatják meg a Mester¹¹ portréját.

Szilágyi az érkezésekor talált ugaron felépítette a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményét. Előbb a kötelező szinten, mint múzeumi részleget, aztán mint ennek keretei közt működő kutatóintézetet, benne a Mediterraneum ókori kultúráit egyre szélesebb ívben átfogó, folyamatosan gyarapított műgyűjteményt és a hazai klasszika archaeológia nemzetközi rangú szakkönyvtárát. Mindkettő egyedülálló Magyarországon.¹² A Gyűjtemény lett a másik otthona, s egyben a fő színtere annak, hogy a tudományban rendezhesse be az életét.

Újra megalapította a magyar klasszika archaeológiát. A Pulszky Ferenc és Hekler Antal által fémjelzett korszakok után ő képviseli a harmadik nemzedéket. Sőt, ami elődeinek alig sikerült a 19. század második felében, illetve a 20. század első harmadában, a Szilágyi által teremtett hagyomány újabb és újabb generációkban is folytatókra talált.

Több száz régészeti cikkének áttekintése is külön elemzést érdemel, itt négy jellemzőjüket emelem ki. Az első a tudományos horizont tágassága. A kutatásai centrumában álló vázák mellett alig van olyan műfaja az antik művészetnek, amelyről ne írt volna tanulmányt. A második vonást, hogy írásainak zöme műtárgyak aprólékos leírásából indul ki, *ars poeticaként* maga is megfogalmazta: „nemegyszer jelentéktelennek tűnő részletek adják a kulcsot egy-egy tárgy jelentésének, illetve jelentőségének felismeréséhez. Ehhez... csak a szélteben elterjedt hiedelem által tudni-nem-érdemesnek minősített dolgokból emelt lépcsőn lehet feljutni; ha sehova nem vezetnek, nem a lépcsők hibája, hanem azé, aki elindult rajtuk.”¹³ De szó sincs arról, hogy másként ne tudott volna írni: a pannoniai művészetről írt 1976-os cikke máig a téma legjobb összegzése; az 1989-es Riegl-tanulmány ma is biztos kiindulópont a későantik művészet megértéséhez.¹⁴ A harmadik általános vonás a „palinódia”: témái végig elkísérték. Az etruszko-korinthusi vázafestészetéről írt *opus magnum* tucatnyi részlettanulmány és egy csak magyarul kiadott könyv nyomán készült el, a megjelent két kötet kézipéldányának margóján pedig ott sorakoznak a folytatás jegyzetei – sok *addendum*, néhány *corrigendum*. 1941-es disszertációjából négy évtized múltán nőtt ki a praerómai színjátszásról írt tanulmánya,¹⁵ amelyet a szakirodalom ma is a téma alapművének tart,¹⁶ és amelynek lehetséges folytatását Szilágyi harminc év múltán egy csak magyarul kiadott, háromoldalas vázlatban foglalta össze.¹⁷ Első, még a régész-tanulóévek alatt megírt vázaticke pedig az életmű egyik szellemi csúcának lett alapja, a *Legbölcsebb az idő* című könyvnek.¹⁸ Végül egy negyedik vonást érdemes még megemlíteni: az életmű színvonalának egységességét. 1956-ban jelent meg első *érdelem* régészeti tanulmánya¹⁹ – ma újraolvasva éppúgy remek, mint ahogy utolsó írásai is. Mindegyikre igaz: a mesterség alapos tudásának birtokában készült, és a mesterségen kívül is van mondanivalója. Szilágyi minden írásában pontosan jelölte ki a „biztos”, a „valószínű” és a „lehetséges” szféráit elválasztó határokat, minden írása önmagával arányos. Nincs elnagyolt, könnyed kézzel odavetett cikke.

Bár a témákból kirajzolódik, mikor mi foglalkoztatta a legjobban, pályája lényegében nem osztható korszakokra. A kutatói életmű szellemében is egységes. Csúcsainak bemutatásához érdemes különválasztani a külföldi és a hazai hatását. A kettő ugyanis lényegi ponton különbözik egymástól: Szilágyi külföldön a legkitűnőbb kutatók egyike volt; itthon – aligha van pontosabb szó rá – kultúrateremtő.

Nemzetközi mércével mérve legfontosabb műve egy archaikus kori etruszk vázaprodukciónak, a korinthusi vázák nyomán készített, figurális díszű kerámia feldolgozása.²⁰ A művet a kritika a klasszika archaeológia legnagyobb teljesítményei közé sorolta.²¹ Szintén alapvető a Szilágyi kezdeményezésére és irányításával a nyolcvanas évek végén megvalósított kiállítás-sorozat, amely a volt szocialista országokban őrzött, hatalmas etruszk anyagot integrálta a nemzetközi tudományba.²² A Gyűjtemény etruszk és campaniai vázáinak a legrangosabb nemzetközi sorozatba szánt szakkatalógusát pedig olyan szín-

vonalon írta meg, hogy a *Corpus Vasorum Antiquorum* szerkesztői – egyedi döntéssel, szoros kivételként – engedélyezték a vállalkozás szigorú alapelveit és terjedelmi korlátait messze túllépő szöveg teljes változatának megjelentetését.²³

Itthon a legtöbbször csak sejtették régészeti munkáinak fontosságát, hiszen alig néhányan olvasták rendszeresen a megjelenő új szakcikkeit. A magyar kultúra számára az életmű más teljesítményei bizonyultak a legfontosabbnak. Szilágyinak köszönhetjük a hellénisztikus kor előtti görög művészet szintézisét, amelyet 1954-től négyszer írt újra, mindig a kor tudásának szintjére emelve, s az utolsó három változatot koncertóban, a történelem és az irodalom kontextusába illesztve.²⁴ Ritkán adódik az ókortudományban, hogy egy *opus magnum* csakis a magyar olvasóközönség számára legyen hozzáférhető. Nemzedékek tanulták ebből a görög művészetet – és azt is, hogy milyen az ókortudomány, ha valóban az. Szorosan ehhez kapcsolódik egy másik mű: a Gyűjtemény állandó kiállítása – az első történeti áttekintés az ókori művészetekről Magyarországon –, amelyet Szilágyi a 20. század második felében szintén többször újrarendezett. Török László szép megfogalmazása szerint „a szakmailag folyamatosan értelmezett és újraértelmezett gyűjteményben, mint egy megfelelő szögben tartott optikai lencsében, Szilágyi János György összegyűjtötte az egyetemes ókori művészet képét, s továbbította a mindenkori Antik Kiállítás látogatója s a gyűjteményt ismertető közlemények olvasója felé.”²⁵ A kiállítási vezető angol fordítása, bár a magyarnál csupán egy évvel később jelent meg, számos új eredményt tartalmaz – a múlt a két változat elkészülte között sem pihent. Végül a *Pelasg ősök nyomában* című könyvet emelem ki.²⁶ Kiindulópontja egy 1975-ben megvásárolt, mintegy harminc szerény tárgyból álló magángyűjtemény és néhány rájuk vonatkozó családi irat. Szilágyi először is meghatározta a darabokat: zömük 370–250 között készült, különböző közép- és dél-itáliai műhelyekben. Az iratokból kikövetkeztethetően legtöbbjüknek közös a forrása: 1861 őszén kerültek elő a lucaniai Rionero mellett, sebtében elvégzett ásások során. Az egységes kronológia és a tárgyak különböző eredete arra utal, hogy az ásás egy szentély fogadalmi ajándékait tárhatta fel. Így Szilágyinak sikerült azonosítania egy régészeti leletegyüttesét, s bemutatnia, hogyan alakította egy szentély a városok nélkül fejlődő ókori Lucania életének dinamikáját. Am a könyv nem itt ér véget; utolsó része ugyanis magát az ásást helyezi történeti kontextusba. A feltáró, az Itáliában harcoló magyar légio tisztje – egy már akkoriban is anakronisztikus feltevés nyomán – a leleteket pelasznak tartotta, a pelasgokat pedig a magyarok őseinek; ásása tehát saját múltjának feltárására irányult. Így a szerény tárgyakból kiinduló könyv a klasszika archaeológiától a gyűjtés- és kultúrtörténeten át a fiktív őstörténet és a nemzeti önismeret alapkérdéseire jut el. Aki elolvassa, szembesül a goethei igazsággal:

*A múltnál nincsen kényesebb dolog;
mint tüzes vashoz, nyúlj félve hozzá:
másképp tudomásodra hozná,
mily forró a saját korod.*²⁷

A könyv egyben jelzi Szilágyi munkásságának egy további vonulatát, amelyben szintén iskolateremtőnek bizonyult: a hazai antik gyűjtésre vonatkozó kutatásait. Szinte a teljes elfeledett-

ségből ásta elő a hajdani gyűjtőket, akik az ókori művészetet magától értőden tekintették a magyar kultúra részének. Hogy munkássága alapító érvényű volt, legjobban a *Liber Antiquitatis* példája jelzi. A *Régiség könyve*, a legfontosabb 19. századi magyar magángyűjtemény válogatott darabjait bemutató album, amely Szilágyi színrelépésekor gondozatlanul kallódott, mára, szépen restaurálva, gyűjtő- és kiindulópontja a Fejérváry–Pulszky-gyűjteményre vonatkozó kutatásoknak,²⁸ tágabban pedig jelképe a magyar kultúrtörténet egyik európai szőlőmájának.

Szilágyi mindeközben filológus is maradt. Jelzik ezt fordításai – például a thukydidési Periklés-beszéd, az athéni demokrácia ideálképe,²⁹ vagy Seneca *Apocolocyntosisa*³⁰ – és azok a művek is, amelyek az ő bábáskodása mellett szólaltak meg magyarul, mint Plautus komédiái vagy a homérosi eposzok. Teljesítményével kiérdemelte a baráti hexameterré fogalmazott kitüntetését: „...az edző / (becsmérlő szavait ki sosem tompítja) Szilágyi / János György...”³¹ Bár kedves auctorairól és műveik fordításairól írt tanulmányai főleg a pálya első időszakára jellemzők – foglalatuk az 1982-ben megjelent *Paradigmák* című kötet³² –, az antik irodalom végig jelen volt Szilágyi kutatásai horizontján.³³ A filológus és régész Szilágyi fő teljesítménye pedig a görög művészet írott forrásainak saját gyűjtés alapján összeállított kétkötetes antológiája.³⁴ De talán az mondja el a legtöbbet az ókori nyelvekhez fűződő viszonyáról, hogy az antik költők végig elkísérték – az utolsó hónapokban sok látogatója lépett be úgy hozzá, hogy éppen Horatiust olvasgatott. A versekkel – ahogy a műtárgyakkal is – élő, személyes kapcsolatban volt, szuverén módon ítélte meg esztétikai értéküket³⁵ – ezért is tudta olyan láttató erővel megeleveníteni őket olvasói-hallgatói számára.

Végül egy további jellemző kapcsolódik ide: magyarul megírt művei a tudományos próza legszebb vonulatába tartoznak, gazdag, Kosztolányin, Krúdyn, illetve Marcus Aureliuson, Thomas Mannon csiszolt nyelven szólnak. Ez az igényesség tudatos volt – nehéz gondolatmenetek megfogalmazása előtt Kosztolányit olvasgatott –, és csupán egyik oldala a literatúra iránti vonzódásának. Élete utolsó hónapjaiban is a kortárs magyar irodalom kiváló ismerői közé tartozott.

Ha értelmét látta, elvállalt kutatáson túli feladatokat. Volt vezető tisztségviselője az Ókortudományi Társaságnak (1964–1991), szerkesztett folyóiratokat (*Archaeológiai Értesítő*, 1953–1957; *Antik Tanulmányok*, 1954–1985; *A Szépművészeti Múzeum Közleményei*, 1954–1957, 1987–1994). Fő céljának mindig a kritika, a bírálat meghonosítását tekintette – kritika nélkül hogyan is létezne tudomány! Ő képviselte Magyarországot az ókortudomány utolsó nagy nemzetközi vállalkozásában, a *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* irányító testületében. Tudományon túli feladatokat nem vállalt.

Megítélése külföldön egyértelmű, a kiemelkedő kutatót megillető volt. Az *Istituto Nazionale di Studi Etruschi ed Italici* már 1962-ben, a Német Régészeti Intézet 1963-ben választotta tagjai közé. Az itthoni hivatalos közeg számára Szilágyi *deinotatos* volt. Ez magyarázza a zavart kettősséget: megkapta a legmagasabb állami kitüntéseket³⁶ – a Magyar Tudományos Akadémia kétszer nem választotta tagjai közé. (Holott többen tudták: nem neki lett volna szüksége az Akadémiára, hanem fordítva.) Ha gratuláltak neki a barátai – talán többen az utóbbi, mint az előbbieket miatt –, csak legyintett. Kitüntetés és mellőzés iránt *patientia par* viseltetett, tökéletes közömbösséggel.

Az életmű reáliából kiviláglik az a tudományos éthos, amely mindezek alapja volt: a tudomány mint éthos. Szilágyi számára a kutatás létforma volt, élete legsajátabb formája. S félreértés ne essék: nem világtól elzárt remete volt – mondjuk így: a legkevésbé sem. Nagyon szerette az életet, az ókor kutató módján szerette. Ez az éthos közvetlenül kapcsolja őt mesteréhez, Kerényi Károlyhoz, akit – az *excommunicatio* évtizedei után – ő kapcsolt vissza a magyar szellemi életbe. „A tudós élete, amelyet az állandó megragadottság jellemez, magában is már vallásos élet – ha vallásos életnek nevezzük az olyan életet, amely választó ember és választott istenek, eszmék, feladatok, igazságok iránt való odaadásban telik.”³⁷ Így foglalta össze Kerényi saját felfogását egyik legszebb írásában, amelynek címe Cicerót idézi: *Religio Academici*, témája pedig – a latin kifejezés egyik jelentése nyomán – a tudós „vallása”. Szilágyi a válogatott tanulmányaihoz írt bevezetőnek – immár kettős idézőjelben értve – ugyanezt a címet adta. A *Religio Academici* az ő „vallása” is volt.³⁸ A „megragadottság” – tehát a belülről fakadó döntés, hogy életformájául a tudományt választotta – a legnagyobb ajándékkal ajándékozta meg Szilágyit: a kutatás, a gondolkodás szabadságával. Megmutatta neki, hogyan lehet szabad, akármilyen rezsim volt is éppen *odakint*. Az így kivívott szabadság volt számára a kutatói pálya legnagyobb, pénzzel, ranggal, címmel meg nem fizethető adománya.

Ez az éthos ritka virág volt a 20. század második felének Magyarországon, de otthonra lelt a Szilágyi által felépített Antik Gyűjteményben. S minthogy a magyar klasszika archaeológiát sokáig lényegében egyedül képviselte, a múzeumi szférára pedig kívül esett a korabeli hivatalos világ fő érvényesülési útvonalaiban, Szilágyi a Gyűjteményben berendezhette a maga szigetét, ahol az általa képviselt éthos lett a törvény. Így sikerült átmentenie azt a polgári, humanista hagyományt, amelytől az utána következő generációk sokáig hermetikusan el voltak zárva. (Egy különben nagyszerű professzor a hetvenes évek második felében diákja kérdésére, mely szerzőktől kezdjen el antik vallástörténetet tanulni, azt sorolta fel, kiktől *ne*. A rövid lista élén Kerényi Károly és Angelo Brelich állt.) S mint a Kerényi teremtette *Sziget*,³⁹ a Szilágyi alkotta Antik Gyűjtemény sem az elmenekülés helye volt, hanem a kultúraalapításé.

Szilágyi hivatalosan nem tanított egyetemen, de ez csak azt jelentette: nem egyetemi tanár módján tanított. Évtizedeken át tartott órákat az ókorról tanuló hallgatóknak, sokszor csak informális felkérésre, mindig a Gyűjteményben, a műtárgyak között. Minden félév elején világossá tette: nem kötelező bejárni az óráira; csak az jöjjön, akit érdekel. Fő műfaja – ahogy Sókratésnek is – a személyes találkozás volt, a lélektől lélekig folytatott beszélgetés. Ezek rendkívüli erejét nem csupán visszaemlékezések fogják továbbadni, van egy közvetlen forrásuk is: maga Szilágyi. Amit ugyanis Kerényi hatásáról írt, órá is igaz: a tanár Kerényi általa megrajzolt portréja egyúttal az ő vonásait is megmutatja. „Ez a tanítványi kör az emberi nevelés iskolája is volt. A fiatal ókor kutatókat először az bilincselte le, hogy [...] a korabeli nemzetközi ókortudomány legmagasabb színvonalán állt problémáival és módszereivel. [...] Mindennél jobban megvetette a tudósokban az emberi mondanivaló hiányát, az adathalmazok és lábjegyzetek mögé rejtőző szellemi impotenciát; de éppígy ellensége volt a mesterség alapjait nem ismerő, és a szolid műhelymunkát a levegőben szállodogáló szellem-történeti szőlőmájakkal lekicsinylő szélhámosságnak

vagy a saját tudományos jelentéktelenségüket a műhely titkai-ba beavatatlanként exkluzív lekezelésével ellensúlyozni igyekvők nagyképűségének is. A középpontba emberi és tudós magatartás elválaszthatatlansága került. Hadüzenet mindennek, ami rutin és végső emberi értelem híján lévő a tudományban, az önmagáért való »-ról, -ről tudás«-nak. [...] Nem akart és nem tudott olyan felfogást elfogadni, amely a tudományos munkát rangok, címek, előjogok eszközének tekinti, vagy – ami még rosszabb – a tudományos munkát ezek alapján ítéli meg. [...] Ismeretlen volt előtte személyes rokonszenv és tudományos érték konfliktusa, az igaznak tudott vélemény kimondását személytől, időponttól, alkalomtól független követelménynek tartotta. Akik elfogadták ezt a magatartást, épp ennek köszönhették a legtöbbet: megértették az élesen fogalmazott ellenvélemények mögött a szellem alkotó könnyörtelenségét és a nevelő Erószot.⁴⁰ Szilágyi hatásának alapja is ez a sókratészi őszinteség volt, az ő *daimonion*jának is ez volt a legerősebb vonása. Egyszer megbízott egy éppen a Gyűjteménybe került kezdő kutatót, írja meg első cikkét. Elolvasta a kéziratot, majd nyájas mosollyal fogadta a jelöltet. „Nagyon köszönöm, hogy megmutatta. Néhány lapon ennyi sületlenséget talán még soha nem olvastam.” Aztán mondatról mondatra megmutatta, melyik miért rossz; nem tekintette pazarlásnak az erre fordított órákat. A kézirat harmadik, teljesen átdolgozott változatát aztán már közlésre alkalmasnak találta. Voltak persze, akiknek ez túl sok volt. S olyanok is voltak, akik úgy látták, csak így érdemes. Sokan vagyunk, akinek pályája döntő fordulatot vett a Mesterrel való találkozás hatására. Sokan tanúsítják, hogy Szilágyi egy-egy mondata meghatározta életük alakulását; „ha lehunyjuk a szemünket, mindig eszünkbe jut róla az Archaikus Apolló-torzó zárómondata: »Változtasd meg élted!«⁴¹

Ahogy Sókrateésban (túl az ikonográfiai hasonlóság lapos analógiáján), Szilágyiban is volt valami Silénos-szerű kétarcúság. A kutatás tárgya iránti szenvedélyes érdeklődéstől csillogó tekintet és a farkasmosoly, amely azonnal leleplezte a hamisságot. Ez az éthos tette lehetővé, inkább: megkövetelte, hogy minden tudományos problémát végiggondoljon – elgondoljon egészen a végéig, ahol végső kérdések megfogalmazásához, megválaszolásához segítenek hozzá. Leírt és szóbeli művei egyaránt hasonlíthatók azokhoz a Silénos-szobrokhoz, amelyekkel Platón jellemzi Sókrateést. Elsőre nehéz velük mit kezdeni; „De ha egyszer nyitva látja őket valaki s a belsejükbe hatol, először ráébred, hogy egyedül bennük lakik értelem, azután meg, hogy egészen istenek [...]»⁴²

A „Szilágyi-iskoláról” is saját, Kerényiről leírt szavai adják a legpontosabb képet: „a nagy tanítók közé tartozott, azok közé, akik nem iskolát alakítanak ki, iskolát, amely az ő művet folytató epigonokból áll, vagy legjobb esetben a munkásságuk által kijelölt keretek betöltésén dolgozik; tanítványait elsősorban a tudományukkal szembeni igényességre, a maguk területén a leglényegesebb kérdések felvetésére tanította [...]»⁴³ Pontosan rímelt erre Radnóti Sándor összegzése: „Sokan vagyunk – távoli tudományterületek művelői is –, akik Szilágyi János György elképzelt véleményével vetjük össze, amit a papírra róttunk.”⁴⁴ Szilágyi hatása jól kimutatható a művészet-, esztétika- és irodalomtörténetben, vagy az antik zene kutatásában, és tudományos műhelyek formálódását is segíti,

mint amilyen – a már említettekén túl, *pars pro toto* – a Horváth Judit által létrehozott mítoszelemző kör.⁴⁵

A Kerényi-hagyomány folytatása magától értőden újraértelmezést, új hangsúlyokat is jelentett. Ennek kifejtése megint csak máskorra és másokra váró feladat, ehelyütt csupán egyetlen mozzanatot emelek ki: Szilágyi történeti érzékenységét. Nem csupán arról van szó, hogy számos írásában végezte el műtárgyak történeti helyének meghatározását – legyen szó ismeretlen típusba tartozó darabokról, korábban azonosítatlan mesterekről vagy éppen egy teljes anyagcsoportról (például a három és félezernyi etruszko-korinthusi vázáról).⁴⁶ A látásmódja volt történeti és – ettől elválaszthatatlanul – alternatív értelmezések iránt fogékony. Egyik úttörője volt annak a mára kiteljesedett szemléletmódnak, amely az ókori kultúrák egymással való kapcsolódásaira helyezi a hangsúlyt valamelyikük primátusa helyett, és az antik Mediterraneumot mint közös hagyományt kutatja.⁴⁷ S ugyanígy korán vált magától értődvé számára, hogy az antik művek története nem ér véget az ókorral, legyen szó irodalomról vagy művészetről. Hogy az antik költészet tovább él a műfordításokban, az ókori költők „hazai sorsában”, hogy a Grimani-kancsó történetéhez *számunkra* Fejérváry Gábor is hozzátartozik, hiszen neki köszönhető, hogy a vázát ma is a Gyűjteményben látjuk. S tágabban pedig: ami másoknak csupán leleplezendő hamisítvány, az antik művészet „hosszú történetének” része is lehet.

Ez a történeti érzékenység talán az ókortudománynak ahhoz a sajátosságához kapcsolódik, amelyet Tatár György – más összefüggésben, Szilágyi egyik legfontosabb elméleti művét⁴⁸ továbbgondolva – fogalmazott meg. „Az ókortudomány ki-tüntetetten problematikus helye a többi tudomány közt abban gyökerezik, hogy történetileg nem egy modern érdeklődésből és szükségletből keletkező, nem is a múlt egy frissen felfedezett területe felé forduló tudásterületről van szó, hanem maga ez az érdeklődés és szükséglet is még az ókorban magában jött létre, s már az ókorban tudománnyá is vált, vagyis szisztematikus kutatássá szervezte magát. [...] A filológiában a kései (alexandriai), nem-klasszikus ókor fordul saját klasszikus korszakához vissza: a filológia genezisében ókor viszonyul ókorhoz. Az a hagyaték, amit az ókor hagyományozott ránk, magában foglalja tehát a hagyományhoz *mint* hagyományhoz való viszonyt is – ettől *hagyomány*».⁴⁹ Az ókortudománynak így esélye nyílik, hogy az antikvitással ne csak mint múlttal lépjen kapcsolatba, hanem mint e múlt kutatásával is, hogy magát az ókorig visszanyúló *traditio* láncszemének tudja. Szilágyi ilyen kutató volt. Csupán példaként: a praerómai színjátszásról írott, már idézett művében⁵⁰ jól látszik, hogy számára Titus Livius vagy a halikarnassosi Dionysios sokkal több elemzendő forrásnál. A két szerző nem csupán *auctor*; *collega* is, akiket ugyanaz a probléma izgatott, a római színjátszás kezdete. Ők is a sajátjuknak tekintett múlt egy darabját igyekeztek rekonstruálni, persze más módszerekkel, mint kétezer évvel későbbi követőjük. Ez a nyitottság tette képessé Szilágyit, hogy egyazon nyelven, hasonló nézőpontok szerint rajzoljon portrét az antik hagyományhoz kapcsolódó nagy alakokról, éltek bár az ókorban vagy a 19–20. században.⁵¹ Ennek a történeti dimenzióknak volt foglalatja a Szilágyi által gyakran idézett maxima: „tudományt művelni annyi, mint meghaladottá válni.”

Végül a portré egy utolsó vonását kell itt megemlíteni. Egy apokrif voltában is megfontolásra érdemes vélemény szerint

egy tudósna három ellenfelet kell legyőznie: először a munkájával kapcsolatos félelmeit, aztán a megszerzett tudásából fakadó magabiztosságát, végül az öregséget. Szilágyi az első kettőt hamar elintézte. Akik a közelében voltak az utolsó években, lenyűgözve látták, hogyan néz szembe Gérasszal. Az utolsó hetekig képes volt arra, hogy saját, óorkutató-életét élje. Rá is érvényes lett, amit gyönyörű Arachné-tanulmányában a művész egyik archetípusról fogalmazott meg: tekintetét a reáliákon túli világra szegezi, és „ennek nevében száll szembe a körülötte levővel”. Rá is érvényes lett, amit József Attilától idézett:

*Megalkotom szerelmemet...
Égítessen a lábam:
elindulok az istenek
ellen – a szívem nem remeg –
könnyű, fehér ruhában.*⁵²

A *paradeigma* az utolsó pillanatig példaadó maradt. Akiknek szerencséjük volt ismerni őt, vagy művei révén találkoznak majd vele, kincsre bukkanhatnak a segítségével. Hogy rátalálnak-e, és mire tudják fordítani, „az mindenki előtt rejte van, kivéve az istent”.

Jegyzetek

Ehelyütt mondok köszönetet barátainak, akik sokat segítettek a cikk megírásában. Remélem, megbocsátják, hogy nem sorolom fel őket név szerint. A portré Mátyus László felvétele. Szilágyi János György tanulmánygyűjteményekben újraközölt cikkeire a kötetek szerint hivatkozom, nem pedig az eredeti közlési hely alapján. Lásd Szilágyi 1982, 2005 és 2011.

- 1 Az eddig megjelent érdemi nekrológok mindegyike érvényes képet mutat Szilágyi János Györgyről: Ács 2016; Bélyác 2016; Komoróczy 2016; Ritoók 2016. Idetartozik még Kőrösi Imre emlékeise is: „Örökpanoráma”: *Élet és Irodalom* 60/4, 2016. január 29., 17.
- 2 Egyetlen rövid megszakítással: 1957 nyarán, „ellenforradalmi tevékenységéért” a debreceni Déri Frigyes Múzeumba száműzték, ahonnan 1958 őszén térhetett vissza. A történet rövid összefoglalása: Nagy 2013, 158–159.
- 3 Az előadás szövegét lásd az *Ókor* jelen számában.
- 4 A gimnázium méltatása: Szilágyi 2006.
- 5 Lásd Angelo Brelich szép sorait Szilágyi közlésében: „Bevezetés. »Religio Academicus«” (Szilágyi 2005, 9–14), 9.
- 6 Szilágyi 1941.
- 7 Kiindulás: Somlyó 2000. Lásd még Ács 2016, 31. Csupán az atmoszféra felidézésére említem Örkény István két korai, a harmincas évek végén írt novelláját: *Matematika; Kereplő*.
- 8 A történet összefoglalása: „Egy halálhír. Kerényi és Magyarország, 1943–1948” (Szilágyi 2005, 415–424).
- 9 Vö. Platón: *Lakoma* 36.
- 10 Szilágyi János György bibliográfiáját Illés Eszter állítja össze: http://antik.szepmuveszeti.hu/antik_gyujtemeny/munkassag_szilagyi/.
- 11 Radnóti S. 2013. A név forrása Mihail Bulgakov *Mester és Margarita* című regénye, a névadó figura azonban nem a címszereplő, hanem Woland, a *Messire*.
- 12 Az Antik Gyűjtemény felépítéséről lásd Nagy 2013, 155–197.
- 13 „Előszó” (Szilágyi 2005, 7–8), 7.
- 14 Lásd „Római kori plasztika Pannoniában (1–3. század)” (Szilágyi 2011, 167–173); „Riegl későrómai iparművészete és a klasszika-archaeológia” (Szilágyi 2005, 222–236).
- 15 „Impletæ modis saturæ” (Szilágyi 2005, 96–135; olasz változata: *Prospettiva* 24, 1981, 2–23).
- 16 Coen 2013, 29.
- 17 „Phersu (Vázlat)” (Szilágyi 2011, 43–45).
- 18 Szilágyi 2005, 145–175. Az 1987-ben megjelent mű angol kiadása csak tavaly látott napvilágot Agócs Péter méltó fordításában (Szilágyi 2015).
- 19 „Az északra irányuló etruszk kereskedelem kérdéséhez” (Szilágyi 2005, 15–36). Ez a legkorábbi régészeti cikk, amelyet Szilágyi felvett válogatott tanulmányai közé.

- 20 Szilágyi 1992; Szilágyi 1998.
- 21 A legpontosabban David Ridgway fogalmazott: „Akik figyelemmel kísérték Szilágyi kutatásainak fejlődését 1958 óta [...], tudják, hogy klasszikus mű születésének vagyunk tanúi, ami rövid időn belül megkapja általánosan elismert rövidítését (úgy vélem: ECF), és elfoglalja az őt megillető helyet a [...] könyvespolcokon Beazley-é (EVP) mellett” (Ridgway 1997, 169). A monográfia hazai visszhangjai közül a *BUKSZ* 2000/12-es számának „Tiszteletkőr” rovatában megjelent írások említhetők, elsősorban Cornelia Isler-Kerényi és Szabó Miklós írásai (Isler-Kerényi 2000; Szabó 2000), valamint Nagy 2013, 190–197.
- 22 Főleg: Kunze–Kästner 1988.
- 23 Lásd a Pierre Devambeiz nemzetközi igazgató által írt előszót: Szilágyi 1981, 7.
- 24 Ritoók–Sarkady–Szilágyi 1967 és 1984; Németh–Ritoók–Sarkady–Szilágyi 2006.
- 25 Török 2000, 376.
- 26 Szilágyi 2002. Az angol kiadás: Szilágyi 2004.
- 27 J. W. Goethe: *Zahme Xenien* (Szelid Xéniák) 3. Kálnoky László fordítása.
- 28 Kiindulásul lásd a Collegium Budapest (1991–2011) által szervezett nemzetközi kutatóprogramok keretében megjelent munkákat: Szentesi–Szilágyi (szerk.) 2005. A gyűjtemény dél-itáliai műtárgyait Szilágyi dolgozta fel monografikus igénnyel: Szilágyi 1991. A *Liber Antiquitatis* történetéről és restaurálásáról: Szentesi 2012.
- 29 Ritoók 2016: „aligha fogja valaki is nála tökéletesebben magyarul megszólaltatni.” A fordítás először a *Nagyvilág* című folyóiratban jelent meg 1948-ban. A Magyar Elektronikus Könyvtárban is hozzáférhető: <http://mek.oszk.hu/06100/06151/06151.htm#16> (hozzáférés: 2016. 05. 28.).
- 30 *Játék az isteni Claudius haláláról*. Budapest, 1963 (lásd <http://mek.oszk.hu/02000/02069/02069.htm#n1>). Örkény István így méltatta: „Kedves Jancsikám! Nagy örömmel kaptam meg szép kiállítású könyvedet. Valósággal habzsolva olvastam. A fordítás szép, világos, magyaros. Nem tanáros, inkább kicsit zsidós, de az jól áll Senecához. (Állítólag Grünblatt volt a neve.)” In: Radnóti Zs. 1992, 104 (lásd http://orkenyistvan.hu/szilagyi_janos_gyorgynek – hozzáférés: 2016. 05. 28.).
- 31 Devecseri Gábor: „Utószó”: *Quintus Horatius Flaccus összes versei*. Budapest, 1961, 622.
- 32 Szilágyi 1982. A műfordításokról a hatvanas és hetvenes években írt tanulmányai közül számos *A tenger fölött* című kötetben jelent meg ismét (Szilágyi 2011).
- 33 „Az antik klasszikus költészet fordításának aktualitása” című tanulmány például 2004-ben, az „Anakreón Brigetióban” 2007-ben, a „Horatius bibosus” pedig 2008-ban készült (lásd rendre: Szilágyi 2011, 226–232; 184–190; 191–196).
- 34 Szilágyi (szerk.) 1962. Szép méltatása: Somlyó 2000, 383.

- 35 Lásd – csupán példaként – az etruszko-korinthusi vázafestők vagy Catullus magyar fordítójának értékelő áttekintését: „Etruszkokorinthusi figurális vázafestészet” (Szilágyi 2005, 363–384); „Catullus noster” (Szilágyi 2011, 203–212).
- 36 Kossuth-díj (1991), Magyar Köztársasági Érdemrend (2011).
- 37 „Kerényi Károly emlékezete. A péntek esti órák emlékére” (Szilágyi 1982, 237–272), 263.
- 38 Szilágyi 2005, 9–14.
- 39 A rövid életű (1935–1939), csupán három évkönyvre korlátozódó vállalkozás jelentőségéről legutóbb: Fenyvesi 2012. Érdemes itt utalni arra, hogy négy évtizede Harmatta János szintén a *Sziget* alapján méltatta Szilágyi munkásságát: Harmatta 1978.
- 40 Az idézetek forrása: „Kerényi Károly emlékezete. A péntek esti órák emlékére” (Szilágyi 1982, 237–272), 260–261.
- 41 Ács 2016, 31.
- 42 Platón: *A lakoma* 37. Lásd Platón: *A lakoma*. Budapest, 1999. Telegdi Zsigmond fordítását az eredetivel egybevetette és javította Horváth Judit.
- 43 Az idézet forrása: „Kerényi Károly emlékezete. A péntek esti órák emlékére” (Szilágyi 1982, 237–272), 262.
- 44 Radnóti S. 2013.
- 45 Kiindulásul: Horváth (szerk.) 2015.
- 46 Antológia gyanánt: „Az antropomorf bronzszobrászat kezdetei Közép-Itáliában” (Szilágyi 2005, 282–291); „A rómaiakra várva: az Abruzzokból” (Szilágyi 2005, 458–466); „Ahogy egy derék etruszkhöz illik” (Szilágyi 2005, 317–328); Szilágyi 1992 és 1998.
- 47 Néhány beszédes című tanulmány: „Etruszk kommentárok egy görög képmotívum történetéhez” (Szilágyi 2005, 182–197); „Echo Lysippea” (Szilágyi 2005, 237–247); „Polyclitus etrusca?” (Szilágyi 2005, 265–275); „Vázaformák párbeszéde” (Szilágyi 2011, 271–275). A sor könnyen folytatható.
- 48 „Mi, filológusok” (Szilágyi 2005, 489–518).
- 49 Tatár 1993, 113.
- 50 „Impletae modis saturae” (Szilágyi 2005, 96–135).
- 51 Megint csak példaként: Lukianos-tanulmánya („Lukianos”: Szilágyi 1982, 129–216) egyúttal egy rossz irányba fordult értelmiségi pálya kortól független paradigmatis képe; Horatius-elemzése távolról sem csupán a költő egyik szerelméről szól („Mercuriusque”: Szilágyi 1982, 21–30). S megfordítva: Pulszky Ferencről készített portréit lehet úgy olvasni, mintha antik történetíró művei volnának: „Ismerem helyemet» (A másik Pulszky-életrajz)” (Szilágyi 2005, 340–362); „Ulixes Pannoniában. Pulszky Ferenc (1814–1897)” (Szilágyi 2011, 279–292).
- 52 „Arachné” (Szilágyi 1982, 127–233), 231.

Bibliográfia

- Ács P. 2016. „A mulandóság cáfolata. Szilágyi János György (1918–2016)”: *Magyar Narancs* 2016. január 31., 30–31.
- Bélyácz K. 2016. „»Tevékeny türelem«. Szilágyi János György (1918–2016) emlékére”: *Jelenkor* 59, 343.
- Coen, A. 2013. „Appunti sul teatro etrusco”: R. Raffaelli – A. Tontini (szerk.): *L’Atellana preletteraria. Atti della Seconda Giornata di Studi sull’Atellana*. Urbino, 29–60.
- Fenyvesi K. 2012. „A Dél betörése (Kerényi Károly és a *Sziget* topológiája)”: *Irodalomtörténeti Közlemények* 116, 243–280.
- Harmatta J. 1978. „Szilágyi János György hatvan éves”: *Antik Tanulmányok* 25, 223.
- Horváth J. (szerk.) 2015. *Tengeristennő az Olymposon. Mítoszok szövegeiben és képeiben*. Budapest.
- Isler-Kerényi, C. 2000. „Túl a klasszikuson – elfogulatlan pillantás az etruszk művészetre”: *BUKSZ* 12, 362–365.
- Komoróczy G. 2016. „A mértékadó. Szilágyi János György (1918–2016)”: *Élet és Irodalom* 60/2, 2016. január 15., 6.
- Kunze, M. – Kästner, V. 1988. *Die Welt der Etrusker. Archäologische Denkmäler aus Museen der sozialistischen Länder*. Berlin.
- Nagy Á. M. 2013. *Classica Hungarica. A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének első évszázada (1908–2008)*. Budapest.
- Németh Gy. – Ritoók Zs. – Sarkady J. – Szilágyi J. Gy. 2006. *Görög művelődéstörténet*. Budapest.
- Radnóti S. 2013. „A Mester. Szilágyi János György 95”: *Élet és Irodalom* 57/28, 2013. július 12., 4.
- Radnóti Zs. (szerk.) 1992. *Örkény István: Levelek egypercben*. Budapest.
- Ridgway, D. 1997. *Classical Review* 47, 169–170.
- Ritoók Zs. 2016. „Szilágyi János György (1918–2016)”: *Litera. Az irodalmi portál*, 2016. január 25. <http://www.litera.hu/hirek/szilagyijanos-gyorgy-1918-2016> (hozzáférés: 2016. 05. 28.).
- Ritoók Zs. – Sarkady J. – Szilágyi J. Gy. 1967. *A görög kultúra aranykora*. Budapest.
- Ritoók Zs. – Sarkady J. – Szilágyi J. Gy. 1984. *A görög kultúra aranykora*. Budapest.
- Somlyó Gy. 2000. „Szilágyi”: *BUKSZ* 12, 379–383.
- Szabó M. 2000. „A vázakutató”: *BUKSZ* 12, 368–371.
- Szentesi E. – Szilágyi J. Gy. (szerk.) 2005. *Antiquitas Hungarica. Tanulmányok a Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény történetéről*. Budapest.
- Szentesi E. 2012. „A *Liber Antiquitatis* restaurálásának előzményeiről és eredményeiről”: *A Szépművészeti Múzeum Közleményei* 116/7, 305–316.
- Szilágyi J. Gy. 1941. *Atellana. Tanulmányok az antik színjátszásról*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 1981. *Corpus Vasorum Antiquorum. Hongrie 1*. Bonn–Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 1982. *Paradigmák. Tanulmányok antik irodalomról és mitológiáról*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 1991. „Materiale etrusco e magnogreco in una collezione ungherese dell’Ottocento (la collezione Fejérváry–Pulszky)”: *Scienze dell’Antichità* 5, 483–572.
- Szilágyi J. Gy. 1992. *Ceramica etrusco-corinzia figurata. Parte I: 630–580 A.C.* Firenze.
- Szilágyi J. Gy. 1998. *Ceramica etrusco-corinzia figurata. Parte II: 590/580–550 A.C.* Firenze.
- Szilágyi J. Gy. 2002. *Pelasg ősök nyomában. Magyar ásatás az Appennineken 1861-ben*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 2004. *In Search of Pelasgian Ancestors. The 1861 Hungarian Excavations in the Apennines*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 2005. *Szirénzene. Ókortudományi tanulmányok*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 2006. „Alma Mater”: Bor I. – Ritoók Zs. (szerk.): *A Lónyay legendája*. Budapest, 80–88.
- Szilágyi J. Gy. 2011. *A tenger fölött. Írások ókori görög és itáliai kultúrákról*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. 2015. „Wisest is Time: Ancient Vase Forgeries”: J. M. Bak – P. J. Geary – G. Klaniczay (szerk.): *Manufacturing a Past for the Present. Forgery and Authenticity in Medievalist Texts and Objects in Nineteenth-Century Europe*. Leiden–Boston, 173–223.
- Szilágyi J. Gy. (szerk.) 1962. *A görög művészet világa. A görög képzőművészetek archaikus és klasszikus korának írott forrásaiból*. Budapest.
- Szilágyi J. Gy. (szerk.) 2008. *Voces paginarum. Magyar ókortudomány a huszadik században*. Budapest.
- Tatár Gy. 1993. „Hádész kapujában. Világtörténelem és európai klasszika-filológia”: *Pompeji és a Titanic*. Budapest, 109–125.
- Török L. 2000. „A művészettörténet írótablája. Szilágyi János Györgyvel az antik kiállításon”: *BUKSZ* 12, 373–379.